

Т. А. Бевз,

доктор історичних наук, професор,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

ФЕНОМЕН СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЛОКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

Основним чинником легітимації влади виступає довіра, яка поєднує у собі як раціональні, так і, ірраціональні переконання. Підтвердженням цього є те, що значна кількість сучасних визначень легітимності зводять її до віри або ж до громадської думки чи переконань. Власне, йдеться про «спроможність системи створювати й підтримувати віру в те, що наявні політичні інститути є найбільш адекватними у даному суспільстві» [1, с. 109]. У зв'язку з цим, є підстави стверджувати, що довіра пов'язує громадян з політичними інститутами, сприяючи підвищенню їх легітимності і формуючи політичну довіру. Говорячи про політичну довіру, зазначимо, що це віра у надійність політиків або системи; важливий механізм політичної участі; ресурс, який підтримує політичну систему; необхідний емоційний фактор функціонування політики та влади, політичних відносин і дій і звичайно ж обов'язковий елемент легітимації влади.

Дихотомія «довіра – недовіра» до органів державної влади завдяки моніторингу Інституту соціології НАН України простежена з 1991 р. З плюсом баланс довіри/недовіри до чинного на той момент Президента був лише один раз за роки проведення замірів – у травні 2005 р. – +31,2% [2]. Аналізуючи діяльність органів державної влади та довіру до них, соціологічні дані показують, що різко впала довіра до владних інституцій: баланс довіри до Верховної Ради України у грудні 2014 р. становив – 26%, а за рік –74%; до уряду, відповідно, від +18% у грудні 2014 р. до – 67%, до президента від +5% у

грудні 2014 р. до – 40% у грудні 2015 р. [3]. Тобто, функціонування політичних інститутів продемонстрували рівень політичної недовіри у суспільстві. Підтвердженням цього стало і визнання роботи уряду незадовільною у 2015 р., однак Верховна Рада України не змогла ухвалити резолюцію про недовіру і відставка Кабінету Міністрів України не відбулася.

У цього контексті зазначимо, що довіра, один із основних носіїв соціального капіталу, один із найважливіших різновидів капіталу, який має виступати «довготривалим ресурсом економічного зростання» [1, с.124]. Адже ВВП на душу населення і рівень політичної довіри скорельовані: чим вищий рівень ВВП, тим вища довіра, і навпаки, висока довіра дає можливість досягти високого ВВП. Однак ця формула не спрацьовує в Україні, оскільки рівень економічної нерівності населення в Україні один із найвищих в світі. Йдеться про 40-кратну різницю у доходах незаможної та багаті частини населення. Тому й існує конфлікт інтересів, який збільшує рівень недовіри до держави та її інститутів.

Варто зазначити, що існує ще один вимір довіри, а саме – безпосередня довіра між людьми в середині суспільства. Позиція «більшості людей можна довіряти» характеризується як негативна у діапазоні 28,8% (1995–1998) до 24,5% (2005–2008), до 23,1 (2011). Тобто, існує ще й проблема кризи довіри: всіх до всіх – «суспільство недовіри». Виникає питання чи на рівні місцевої влади різних регіонів України існує загальна недовіра, чи ситуація на місцях залежить від того, хто і як править містом і які цілі, механізми та наслідки політико-економічного управління на місцевому рівні? Йдеться про діяльність місцевих (локальних, регіональних) політичних режимів як комплексних механізмів політико-економічного управління. Досліджуючи локальні політичні режими вчені констатують зміни у характері розподілу влади, стратегіях, цілях і способах взаємодії акторів, ролі міських політико-адміністративних еліт, політичній мобілізованості бізнесу, ролі політичних партій. Основні показники локальних режимів багато у чому обумовлені географічним положенням і розмірами міст, їх місцем у соціально-економічній і територіальній структурі країни, галузевою структурою економіки міста.

Акцентуючи увагу на тому, що локальні політичні режими у обласних центрах України мають суттєві відмінності та специфічні особливості, можна виокремити певні тенденції, які характерні для низки міст: по-перше, незмінність очільників міської влади упродовж років (наприклад, у Донецьку: вересень 1993 – квітень 2002 рр. – В. Рибак та 2002 – липень 2014 рр. – О. Лук'яненко; у Полтаві – 1990–2010 рр. – А. Кукоба – єдиний в Україні міський голова, якого п'ять разів – 1990, 1994, 1998, 2002, 2005 рр. – обирали головою міської ради, а після прийняття Закону «Про місцеве самоврядування» – міським головою; з 04.11.2010 до нині – О. Мамай; у Чернівцях – М. Федорук обирався на усіх виборах упродовж 1994–2010 рр. та низка інших); по-друге, конфігурація акторів режиму: тих, хто реально володіє владними ресурсами – представники бізнесу чи представники влади і здійснює політико-економічне управління містом (у цьому кожне місто є надто специфічним); по-третє, внаслідок виборчої кампанії 2010 р. керівники міст, як правило належали до однієї партії – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (доречно зазначити, що виключенням не були і представники інших рівнів місцевої влади. Так, на початок 2014 р. у Дніпропетровській області понад 90% голів сільських, селищних та міських рад були членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ); по-четверте, у останні роки керівники міст, йдучи на вибори чи уже керуючи містом, намагалися створити для своєї підтримки політичну силу, спочатку як громадську організацію – Громадське об'єднання «Наш Дім – Полтава» (О. Мамай), фонд «Наш дім – Дніпропетровськ» (І. Циркін) чи громадську організацію, яка перетворилася у партію – Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ» (Львів, А. Садовий), Політична партія «Довіряй людям» (Одеса, Г. Труханов). Реальна політика локальних політичних режимів, безумовно не обмежується лише цими тенденціями. Для нас цікавий рівень довіри до місцевої влади. Спробуємо штрихами показати це на прикладі місцевого режиму міста Дніпропетровська.

Упродовж десяти останніх років рівень до місцевої влади був низьким. Це підтверджують вибіркові соціологічні дослідження. Так, напередодні виборів до місцевих органів влади та Верховної Ради України 2006 р. рівень довіри до органів місцевої влади на Дніпропетровщині був низьким, а більшість громадян

вважали, що вони жодним чином не можуть вплинути на рішення влади будь-якого рівня [4]. Корупція, безробіття, бідність, неспроможність місцевої влади вирішити їх – такі, на думку городян, основні проблеми Дніпропетровська були у 2009 р. Понад 60% дніпропетровців вважали, що корупція – найголовніша проблема міста, а близько 55 % жителів схилилися до того, що саме безробіття та бідність було найбільшим лихом Дніпропетровська [5]. Рівень довіри до місцевої влади продовжував падати, це й відобразилося і у падінні рейтингу мера та інших місцевих представників політичних сил. Натомість, продовжував зростати рейтинг керівника програм фонду «Наш дім – Дніпропетровськ» І. Циркіна. У 2015 р. серед жителів Дніпропетровська і області зафіксоване падіння довіри до всіх органів влади. Найбільш корумпованими галузями жителі Дніпропетровської області вважали ДАІ, міліцію, судову систему, прокуратуру та медицину [6].

Як загалом по країні, так жителі Дніпропетровська недовіряють і медіа. У місті – високий показник новин на місцеву тематику – 73%, (в онлайн-виданнях – 81%), небагато на загальноукраїнську [7]. Крім того, значний відсоток матеріалів з позитивною оцінкою діяльності місцевої влади – 45%. Найбільше матеріалів з позитивним контекстом на телебаченні – 66% сюжетів. Матеріали з нейтральним контекстом – 35% і лише 20% матеріалів з критикою місцевої влади [7].

Вплив на рівень довіри городян до місцевої влади мають частково і політичні партії. На початку 2014 р. у Дніпропетровській обласній раді зі 140 депутатів 89 (65,4%) були членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, а у Дніпропетровській міській раді зі 120 депутатів, 78 (65%) – члени ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Під час виборчої кампанії 2015 р. до місцевих органів влади серед тих, хто хотів потрапити до міської ради Дніпропетровська було 115 екс-«регіоналів» [8]. Напередодні місцевих виборів 16 громадських організацій Дніпропетровська підписали меморандум про співпрацю з одним з кандидатів на посаду міського голови – Б. Філатовим, яким передбачена підтримка його діяльності громадськими організаціями, та відповідальність політика за реалізацію своєї програми – «Стратегія розвитку Дніпропетровська» [9]. За результатами

виборів 2015 р. склад міської ради змінився і до складу входять п'ять фракцій: фракція «УКРОП» (21), фракція «Опозиційного блоку» (19), фракція «Громадська сила» (7), Фракція «Об'єднання «САМОПОМІЧ» (5), фракція «Солідарність» (6). Однак упродовж трьох місяців тривали депутатські протистояння і лише 29 лютого 2016 р. була створена нова коаліція у повному складі фракцій УКРОП та «Самопоміч», 8 депутатів, обраних від «Опозиційного блоку», та одного представник «Солідарності»; обрані заступники, серед і опонент чинного мера на виборах до парламенту та колишній член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і уже колишній член Політичної партії «Опозиційний блок» – С. Епіфанцева [10]. Чи матиме довіру ця коаліція покаже час.

Формування довіри передбачає активну комунікативну взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій і суспільства в цілому. Довіра виступає важливим чинником легітимності влади умовою стійкості довіри до влади є ступінь відповідності політиків, які здійснюють управління. Особливістю локальних режимів є з одного боку, певний авторитаризм, а з іншого – модель управління, орієнтована на отримання певної ренти. Брак довіри до влади – це травма, яку переживають українці упродовж майже чверті століття.

1. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 124.
2. Соціологічне опитування: Найгірші рейтинги довіри/недовіри у місцевих судів, політичних партій та Генеральної прокуратури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrpolitic.com/?p=7397&lang=ru>
3. Довіра українців до влади різко впала – опитування. 29.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3609345-dovira-ukraintsiv-do-vlady-rizko-vpala-opytuvannia>
4. Відбудеться засідання «круглого столу» на тему: «Мешканці Дніпропетровщини не довіряють місцевій владі» 17.05.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gorod.dp.ua/news/3759>
5. Дніпропетровці визначились із головними проблемами та потребами. 04.09.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.11channel.dp.ua/news/dp/2009/09/04/16898.html>
6. Стан корупції в Україні. Дніпропетровська область порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень 2007, 2009, 2011 та 2015 рр. листопад 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kiis.com.ua/materials/pr/20161602_corruption/regions/06_C_Dnipro2015.pdf

7. ЗМІ Дніпропетровська: забагато оціночних суджень.19.02.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://nf.dp.ua/2016/02/zmi-dnipropetrovska-zabahato-otsinochnykh-sudzhen/>
8. Валах О. Соратники Наливайченка під міськрадою закликали не дати обдурити виборця 23.10.2015 / О. Валах [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://dniprograd.org/2015/10/23/soratniki-nalivaychenka-pid-miskradoyu-zaklikali-ne-dati-obduriti-vibortsya_33538#sthash.j7h4GZpp.dpuf
9. «Укроп» у Дніпропетровську підписав меморандум про співпрацю із громадськими активістами. 09.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.informator.news/ukrop-u-dnipropetrovsku-pidpysav-memorandum-pro-spivpratsyu-iz-hromadskymu-aktyvistamy/>
10. У Дніпропетровській міськраді запрацювала нова коаліція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1278581-u-dnipropetrovskiy-miskradi-zapratsyuvala-nova-koalitsiya.html>